

Terra sigillata ellátás és fogyasztás a Severus dinasztia alatti Daciában

A Dacia-kutatás eddig kevésbé művelt ága, a terra sigillata-import vizsgálata, melynek segítségével bemutatathatók a provinciák közötti kereskedelmi kapcsolatok, és a provincián belüli gazdasági konjunktúrák, valamint a romanizáció előrehaladása. A szerző, *Viorica Rusu-Bolindet*, tanulmányában bemutatja az antoninusi és a severusi időszak alatti kerámia-importot, valamint a helyi sigillata manufaktúrák termelését és azok áruinak elterjedését is.

Az Antoninus-dinasztia idején az import sigillaták jelentős része Közép-Galliából érkezett (66%) Daciába. Ezen belül pedig elsősorban Lezoux-ból. A kelet-galliai és germániai manufaktúrák (La Madeleine, Lavoye, Blickweiler, Heiligenberg, Trier, Chémery, Ittenweiler) termékei az importnak csak a 17 százalékát teszik ki. Ezen belül Rheinzabern 7 százalékkal képviselteti magát. Az utolsó helyen a késő itáliai fazekasok termékei (3%) találhatóak. Jelentős az importból származó, de egy manufaktúrához sem köthető leletek aránya.

Ezen százalékos megoszlás magyarázata, hogy az itáliai és a dél-galliai manufaktúrák termelésüknek az utolsó szakaszában, Lezoux annak csúcán, míg mások, elsősorban Rheinzabern pedig gyártásuk felfutási szakaszában voltak ebben az időszakban.

Pannoniához hasonlóan, itt is éles korszakhatárt jelez Septimus Severus trónra lépése. A Severus-korban az import megoszlása teljesen megváltozik. A piacvezető közép-galliai kerámiákat Rheinzabern lassan kiszorítja a daciai piacokról. Lezoux részesedése már csak 9%, míg Rheinzaberné eléri a 42 százalékot. Megjelennek a daciai piacon, a markomann háborúkat követően, Westerndorf (20%) és Pfaffenhofen (5%), valamint a Felső-Moesiai Viminacium-Margum kerámiái. Rheinzabern termékeitől eltérően a westerdorfi és a pfaffenhofeni áruk csak a provincia középső és déli részein fellelhetők. E két manufaktúra kerámiái legnagyobb számban Apulum, Romula, Slaveni, Dierna, Drobeta területéről és főképpen Tibiscumban kerültek felszínre, ahol az import sigillaták több mint felét Westerndorf termékei adják.

Ennek egyik magyarázata, hogy ez a két manufaktúra elsősorban a hadsereg megrendeléseit teljesítette, ezért termékei a limes mentén a katonai objektumokba és az ahhoz kapcsolódó településekre jutottak el elsősorban. Ezt a pannoniai megfigyelések is alátámasztják, ahol e két manufaktúra sigillatai szintén csak a limes zónában találhatók meg jelentős számban.¹ Másfelől ennek oka lehet az eltérő kereskedelmi utak használata is. A déli területeket a Duna–Olt vízi úton, míg a középső és az északi részeket a Mura folyón és a Lugio–Partiscum–Micia útvonalon, vagy a feltételezett, a Tiszát keresztező Aquincum–Porolissum útvonalon látták el import termékekkel.

A Severus-dinasztia uralkodása gazdasági prosperitást és jelentős urbanizálódást hozott Daciának, mégis az import kerámia mennyisége jelentősen csökkent az előző időszakhoz képest. Ezt a jelenséget azzal magyarázhatjuk, hogy sok nyugati manufaktúra csökkentette termelési volumenét, vagy fel is hagyott a kerámiagyártással, ezzel párhuzamosan sok helyi fazekas üzem alakult, melyek több fajta római kerámia mellett terra sigillatákat is előállítottak. Jelenleg 12 olyan helyi manufaktúrát ismerünk Daciában, ahol kimutatható a sigillatagyártás: Porolissum, Potaissa, Apulum, Ampelum, Alburnus Maior, Războieni-Cetate, Micăsasa, Cristești, Tibiscum, Romula, Sucidava, Acidava-Enoșești. Ezek a műhelyek nemcsak jó minőségű, az importtal konkuráló sigillatákat gyártottak, de formakincsükben és technológiai sokszínűségükben is fel tudták venni a versenyt. Gyártottak pecsételt díszítésű, reliefmintás és barbotine technikával díszített edényeket, valamint terra-cotta figurákat és olajlámpásokat is. A helyi műhelyek kezdetben a nyugati officinák stílusát utánozták, később azonban, mint például a Micásasaban működő fazekasok, saját dekorációs stílust alakítottak ki. Sajnos névbélyegek hiányában egy fazekast, vagy műhelytulajdonost sem ismerünk név szerint, de a dekoratív stílusuk kutatása lehetővé fogja tenni azonosításukat. A nagy nyugati manufaktúrák mellett, a közelben fekvő felső-moesiai Viminacium-Margumban működő fazekasműhely stílusa is hatott, mivel termelésük felfutása a Kr. u. II. század végén és a Kr. u. III. század első felében egybeesett. A Micásasaban gyártott sigillaták minőségéből és mennyiségéből következően felvehetette a versenyt nem csak a többi helyi manufaktúrával, de a viminacium-margumi, a butovoi, vagy akár aquincumi fazekasműhely termékeivel, sőt lehetséges, hogy a nyugati officinák kerámiáival is.

Összességében a szerző két érdekes jelenségre hívja fel a figyelmet. Az első a nyugati import csökkenése a Severus-korban, a másik ezzel párhuz-

¹ Hantos Zoltán: A rheinzaberni reliefdíszes terra sigillaták pannóniai forgalmáról In: *Archaeológiai Értesítő* 130, 2005. 120.

zamosan a helyi műhelyek gyártási volumenének megnövekedése. Hasonló tendenciákat figyelhetünk meg más dunai provinciákban is.² Megállapítható, hogy a severusi gazdasági prosperitás jelentette keresletnövekedést nem a nagy múltú nyugati sigillata officinák tudták elsősorban kihasználni, hanem azok a helyi kerámiamanufaktúrák, melyek sikeresen vették át a technológiát és a motívumkincset. Ennek oka, hogy a nyugati provinciákban is egyre rosszabb minőségű sigillatákat állítottak elő, amit a helyi műhelyek könnyen meg tudtak közelíteni. Nyugaton több műhely a fazekasok elvándorlása és az agyaglelőhelyek kimerülése miatt felhagyott a termeléssel. Bár ritkán fordult elő, de tekintetbe kell venni az officinák esetleges erőszakos megsemmisülését és az étkezési szokások megváltozását is, mint a gyártást befolyásoló tényezőket. Ehhez jön még, hogy a hosszú kereskedelmi útvonalak miatt az import áru jóval drágább volt a helyi műhelyek termékeinél, ezért a helyi lakosság igényeit könnyen és olcsóbban tudták kielégíteni a helyben működő fazekasok.

A daciai sigillata-kutatás jövőbeli feladata a helyi műhelyek által előállított kerámiák elterjedésének és hatásának vizsgálata a szomszédos provinciákban és a Barbaricumban. Ennek segítségével teljesebb képet kaphatunk az import és a helyi gyártású termékek közötti kapcsolatáról, valamint a különböző provinciák kereskedelméről és gazdasági életéről a római birodalomban. A tanulmányt mindenképpen ajánlom a római kerámiával foglalkozó régészek és a téma iránt érdeklődők számára.

Viorica Rusu-Bolindet: *Supply and consumption of Terra Sigillata in Roman Dacia during the Severian Dynasty* (Terra sigillata-ellátás és -fogyasztás a Severus-dinasztia alatti Daciában) Moesica et Christiana, Studies in honour of Professor Alexandru Barnea, Adriana Panaite, Romeo Cîrjan és Cărol Căpîta (szerk.) Brăila, 2016, 379–409.

Hantos Zoltán

2 Pannonia ebben az esetben inkább kivétel, ugyanis egyedül az aquimcumi gázgyári műhely állított elő jó minőségű sigillatát. A daciainál kedvezőbb földrajzi elhelyezkedése a tartománynak, elsősorban a rajnai manufaktúrák viszonylagos közelsége, biztosította, hogy az import versenyképes maradjon a helyi kerámiákkal szemben. A Severus-korban pedig teljesen megszűnt a helyi sigillatagyártás. A keresletet teljes mértékben a nyugati import elégítette ki. Lásd: Mócsy A., Fitz J. szerk.: *Pannonia régészeti kézikönyve Bp.*, 1990, 181–182.